

УДК 930.2:070(477)«1919/1920»:001(477)Огієнко
DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.215-231

Олександр Марчук

ORCID 0000-0003-4922-3144

аспірант

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ІСПОВІДАНЬ УНР ПІД ПРОВІДОМ ІВАНА ОГІЄНКА (вересень 1919 – липень 1920 рр.)

Нерозв'язані в історичному минулому питання, пов'язані із творенням національної православної церкви, даються взнаки у наші дні, коли українська держава робить усе можливе, зокрема, для завдання військової поразки окупантам, захисту свого суверенітету, територіальної цілісності і потребує широкій консолідації суспільства, у т.ч. тих груп віруючих, які належать до Московської патріархії. Пагубний вплив залежності української церкви від російської та відповідні деформації у світогляді вірян добре усвідомлював один із творців автокефалії, міністр ісповідань УНР Іван Огієнко. У його діяльності, спрямованій на становлення і організаційне завершення українського православ'я у 1919-1920 рр., є низка уроків для сьогодення, які містять і пропоноване дослідження.

Ключові слова: Іван Огієнко, Міністерство ісповідань УНР, періодика, публікації, церковне відродження, протистояння влади і клерикалів.

Постановка проблеми. У період Української революції 1917-1921 рр. важливим чинником у формуванні суспільної думки були періодичні видання, як одні з найбільш доступних джерел про державну політику. З них люди дізнавалися про події в країні і зарубіжжі, політику у різних сферах державного життя, місцеві заходи, ділилися своїми поглядами тощо. Відомий філософ Артур Шопенгауер вважав газети секундними стрілками історії, підкреслюючи їхнє значення для людства. Добре розуміли їхню силу й керівники української держави, міністерств, місцевих самоврядувань, партійних і громадських структур. Вони у досить не простих умовах, війни, переїздів, гострого дефіциту технічних засобів і матеріалів, відсутності зв'язку, продовжували інформувати населення про перебіг тогочасних подій. Міністерство ісповідань УНР значну увагу приділяло співпраці з періодичними виданнями, особливо після призначення його керівником Івана Огієнка. Він розумів, що провести будь-які реформи буде не можливо без ґрунтового роз'яснення їхньої суті та завдань, завойовуючи таким чином на свій бік якомога більшу кількість прихильників.

Висвітлення роботи міністерства ісповідань на чолі з Іваном Огієнком через призму українських періодичних видань частково відображено в історіографії. У рамках своїх досліджень науковці використовували газетні комплекси, щоб висвітлити складові державно-церковної

політики [32], значення Кам'янець-Подільського державного українського університету у процесі релігійного відродження [30], діяльність міністерства ісповідань [31], кадрових змін в управлінні Подільською єпархією [46], державотворчу діяльність [77], церковну політику в період Директорії УНР [2] тощо. Проте комплексного дослідження піднятої нами теми ще не здійснювалось.

Мета дослідження. Дослідити роль українських періодичних видань у популяризації серед населення діяльності Міністерства ісповідань УНР за керівництва Івана Огієнка, як органу вищого державного керівництва, на який було покладено завдання реформування православної церкви з метою підтримки української державності.

Виклад основного матеріалу. Використані нами більш як 100 різних за змістом газетних (офіційних, редакційних і журналістських) матеріалів про діяльність Міністерства ісповідань, очолюваного Іваном Огієнком, можна умовно об'єднати у три тематичні групи:

Першою з них є широкомасштабна організаційна робота державно-церковного управлінського органу.

Періодичні джерела засвідчують, що вже 15 вересня 1919 р. Директорія УНР своїм наказом, № 216 призначила міністром ісповідань Івана Огієнка із одночасним залишенням його на посаді ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету [55; 32, с.359; 77, с.51]. Причиною цього кадрового призначення було те, що у зазначеному органі робота велася вкрай незадовільно – знищено документи діловодства і бухгалтерського обліку, службові обов'язки виконували менше десятка працівників. Були й інші проблеми. У газеті «Україна» в зв'язку з цим наголошувалося, що вже з перших днів призначення нового міністра праця цього відомства покращилася, значно поживішала. стала більш продуктивною [69].

Одним із перших кроків новопризначеного керівника стала підготовка законопроекту про перейменування міністерства культів у міністерство ісповідань [2; 3], який прийняли на початку жовтня [63; 19; 20], та організація зустрічей із керівництвом духовенства Кам'янця-Подільського. 17 вересня, за повідомленням «України», міністр двічі зустрічався з єпископом Подільським і Брацлавським Пименом з метою «обговорення реорганізації церковного життя» [47]. Ймовірно, що саме у зазначені дні очільник відомства мав зустрічі з представниками греко-католицької громади о. Іванчуком і п. о. Капустинським [18]. А 22 і 23 вересня у нього на прийомі побували заступники єпископів Подільської римо-католицької єпархії та греко-католицької церкви. Розмова йшла про стан справ і потреби зазначених структур [7]. Скоріш за все, І. Огієнко намагався прозондувати позиції різних конфесій щодо його курсу на церковну українізацію. Утім преса про те нічого не сповіщала.

Разом з тим вона досить широко представляла роботу постійнодіючого дорадчого органу – ради міністра ісповідань (РМІ). З газетних повідомлень читачі дізналися, що вже 17 вересня 1919 р. відбулося перше

її засідання, де обговорювалися завдання діяльності. До РМІ увійшли: В. Чехівський, В. Біднов, О. Неселовський, Ю. Сіцінський, В. Липківський, М. Мороз, Левицький [69]. А 8 липня 1920 р., у зв'язку з від'їздом органів державного управління з Кам'янця-Подільського у Галичину, уряд УНР, за поданням Івана Огієнка, вніс зміни до її складу [95]. У «Робітничій газеті» знаходимо також інформацію про місце розташування самого міністерства (станом на 24 вересня це був будинок Подільської духовної консисторії, 2-й поверх) і графік прийому міністром віруючих – понеділок, четвер і субота, з 12.00 до 13.00 [57]. У жовтні того ж року РМІ переїхала в будинок університету [1], а у червні 1920 р. – до губерніального земства [75].

Преса повідомляла, що на початку жовтня було видано декрет Директорії УНР, яким підтверджувався закон Ради Народних Міністрів (РНМ) УНР про автокефалію Української Православної Церкви [17; 16]. Виходячи з цього, уся державно-церковна політика профільного міністерства спрямовувалася на втілення у життя норм цього юридичного акта. Автор газетної статті «Про Українську церкву» за криптонімом П.В. підтримував таке рішення влади і стверджував, що «в свій час на церкву не було звернута увага і [в результаті з'явилося] багато шкоди від цієї неуважності» [58].

У газетах «Трудова громада» та «Україна» натрапляємо на низку повідомлень про наказ міністра ісповідань щодо припинення збору коштів на потреби, які не відповідали інтересам УНР, натомість необхідно було збільшувати підтримку власної армії і Українського Червоного Хреста [34-36]. В іншому номері «України» повідомлявся сам механізм руху зібраних коштів – «В церквах Подільської єпархії за часи Служби Божої пильно і ретельно провадилися збори на Український Червоний Хрест. Зібрані гроші потрібно пересилати через Подільську Духовну Консисторію до Подільської Філії Українського Червоного Хреста» [37].

З преси віруючі дізнавалися, що МІ працює над виробленням тексту молитви за Вітчизну для обов'язкового читання у церквах [49]. В контенті присяги влади, вояків і самоврядувань на вірність УНР, відомство, як повідомлялося, надіслало наказ духовній консисторії про те, щоб усі працівники церковних установ склали урочисту присягу на вірність УНР [70].

Окремою темою засобів масової інформації (ЗМІ) стали заходи зі створення і діяльності Українського Священного Синоду (УСС) як верховної православно-церковної влади в УНР. Міністерство ісповідань на початку жовтня активно працювало над створення статуту УСС. Скупі газетні інформації роз'яснювали, що «синод відатиме тільки справами віри, богослуження, духовного суду, решта справ переходить до міністерства ісповідань» [76; 82]. В опублікованому наказі Директорії УНР від 8 жовтня 1919 р. йшлося про призначення складу УСС – 7 постійних членів і 2 тимчасових [9; 85]. Преса повідомила, що 14 жовтня відбулося відкриття УСС [12]. На ньому була присутня у повному складі Директорія, деякі міністри, представники земства, міський голова Кам'янця-Подільського, члени Кирило-Мефодіївського товариства, викладачі Кам'янець-Подільського державного українського університету (К-ПДУУ) та інші. Після промови

члена Синоду, протоієрея В. Липківського, «в 6 г. вечора Міністр ісповідань проф. І. Огієнко відкрив перше засідання Українського Священного Синоду промовою про завдання Синоду. В 7^{1/2} г. вечора перше засідання закрилось» [11; 86]. Не було на засіданні УСС двох тимчасових членів, зокрема, єпископа Пимена. Він у листі до І. Огієнка, фрагмент якого опублікувала газета «Україна», пояснював свою відсутність так: «...по моральним правам і без санкції з його єпископата і особливо Київського Митрополита Антонія, якого наш Уряд не визнає Київським Митрополитом, не може бути Членом Українського Священного Синоду». Згодом було відправлено декілька делегацій до єпископа з метою з'ясування обставин його відсутності, проте той не змінив своєї позиції [84].

Преса повідомляла про такий важливий напрям роботи МІ як українізація церковного життя. Так, 20 жовтня 1919 р. «Український козак» інформував про роботу відомства над виданням Євангелія державною мовою та законопроектом про створення спеціальної комісії з перекладу Біблії та інших богослужбених книг [73]. В продовження цього, читачі дізналися, що 23 жовтня РНМ на черговому засіданні, після доповіді Івана Огієнка, ухвалила виділити 4 млн. грн. на цю справу [72; 41; 2, с.85]. Крім того, за свідченням інформвизитів, були підготовлені проекти законів про відкриття кредиту з державних коштів для допомоги Кирило-Мефодіївському товариству, яке проводило значну практичну роботу із українізації церкви [3].

У статті «Воля ісповідань» населення УНР повідомляли, що профільне відомство розробило проєкт основних законів держави про віру. Відповідно до них, будь-який громадянин чи громада отримували право безперешкодно сповідувати свою віру. Релігією більшої українців визнавалося православ'я [14]. Міністр ісповідань Іван Огієнко в опублікованому зверненні до українського народу наголошував на потребі творення своєї української церкви, наводив приклади з історичного минулого, коли під час московського панування було знищено українську автокефалію. Зараз молода держава українців відроджує і колишню церкву. Він закликав українців не соромитися України, віри і церковної праці, яка дає родючий ґрунт для власного щастя і народного добробуту, долучатися до розбудови держави, бо тільки тоді «...мир Божий настане на Україні» [13].

Періодичні видання ознайомили населення про тісну співпрацю міністерства ісповідань з Кирило-Мефодіївським братством. Зокрема, на початку листопада 1919 р. на зборах цієї організації, які відбувалися у К-ПДУУ, І. Огієнко розповів про зроблене його відомством з середини вересня. Газета «Україна» подала основний зміст його промови, відзначивши таке: утворено раду міністра (останнім часом працює щодня); збільшено кількість працівників МІ; організовано курси для інструкторів; обговорено питання будівництва церковних споруд в українському стилі; змінено закон про церковні бібліотеки (з'явилася нецерковна література); організовано збір коштів по церквах на потреби держави, її армії; видано накази про українізацію Служби Божої; розроблено спіль-

но з УСС молитву за державу; вироблено закони про церковне управління, братства, передачу духовних шкіл у підпорядкування Міносвіти; вироблено інструкцію про права і обов'язки єпархіального архієрея, благочинних і парафіяльних рад; перероблено статут духовних консисторій (запроваджено посаду радника – інспектора); профінансовано кошти на видавничу справу (у м. Вінниці є друкарня, яка видаватиме друкований орган МІ – «Українська церква», з накладом 5 тис. примірників); утворено комісію з перекладу Святого письма (керівник проф. Є. Тимченко). Після цього головуючий склав І. Огієнку подяку «за труди, покладені на користь Української Церкви і Держави» [38].

У червні 1920 р. преса інформувала про видання в університетській друкарні «Вістника Міністерства ісповідань УНР» (ВМІ УНР), у якому розмістили багато офіційної інформації про діяльність церковного відомства. В цьому друкованому органі передбачалося започаткувати неофіційну частину, де б друкувалися публіцистичні матеріали [6]. Згодом преса повідомила про вихід наступного, другого, числа ВМІ УНР [8], а за ним і третього [4].

У зв'язку з перспективою державного і церковного будівництва після відвоювання польсько-українським військом частини території УНР і її столиці, МІ здійснювало нові кроки, які висвітлювала українська преса. Вона повідомила, що 27 травня 1920 р. міністр ісповідань розпорядився створити тимчасову Київську губерніальну церковну раду (правонаступницю «Київського єпархіального совету») (Духовної Консисторії). Усе майно і справи переходили до нового органу автокефальної церкви. Організація ради поклядалася на Київського губерніального комісара у релігійних справах [52]. Того ж дня І. Огієнко затвердив на посаді комісара релігійних справ міста Києва і Київщини С. Приймака-Примачевського [51]. Подібний наказ було видано 9 червня. Він стосувався утворення Подільської губерніальної церковної ради з центром у Вінниці, а виконання наказу поклядалося на комісара А. Длугопільського [53]. Справа просувалася вдало, і вже 23 червня були затверджені її штати та змінено місце перебування на Кам'янець-Подільський, через відступ польсько-українського війська зі столиці у західному напрямку [50].

У пресі повідомлялося і про скликання Подільського церковного з'їзду на 4-5 липня 1920 р. у Вінниці для вирішення різних церковних справ. Запрошувалися різні представники від українських парафій, Кирило-Мефодіївського товариства, духовних семінарій, «Просвіт» тощо. Згодом преса повідомила, що з'їзд «тимчасово відкладається на дальший час» [64-67]. Ще одна спроба зібрати духовенство і представників цивільних установ планувалася на 13-14 липня у будинку К-ПДУУ «...для обговорення сучасних церковних справ» [88]. Було опубліковано насичену програму наради для розгляду і погодження низки питань – від автокефалії до матеріального забезпечення духовенства [71]. Проте і цей задум не був реалізований через погіршення ситуації на фронті. Хоча про цю причину преса промовчала.

У періодичних виданнях висвітлювалося питання творення законодавства про церкву. Вказувалося, що 9 червня РНМ УНР ухвалила 3 законопроекти міністерства ісповідань про єпархіальні церковні ради, українські церковні братства, передачу духовних шкіл міністерству освіти [91].

Знаковою подією стало оприлюднення на сторінках газети «Наш шлях» отриманого листа-відповіді від намісника Вселенського престолу митрополита Доротея до міністра ісповідань. У ньому повідомлялося про неможливість задоволення прохання від 15 січня 1919 р. (мається на увазі про визнання УАПЦ – О.М.), а також висловлювалася підтримка і благословення українському народу від «Матері Великої – Церкви Христової» [15].

Другу групу матеріалів періодики становлять публікації про реформування та українізацію церковного життя.

Газети повідомляли, що наприкінці вересня 1919 р. міністр ісповідань видав наказ про неухильне використання в усіх духовних школах та інституціях «Головніших правил Українського правопису», ухвалених Міністерством освіти ще 17 січня 1919 р. [78]. У статті «Наказ про мову в церковних Установах» про це йшлося більш детально. Посилаючись на постанову Директорії від 1 січня 1919 р. про державну мову, І. Огієнко звертався до церковних ієрархів з проханням забезпечити дотримання розпорядження про переведення на українську мову: по-перше, діловодства в усіх церковно-державних закладах, листування, написи метрик, резолюції тощо; по-друге, написів на установах, вівісках, бланках, печатках і т.д.; по-третє, плакатів, світських написів в церквах і на відповідних речах, при умові що це не загрожує псуванню речей, стін. Термін виконання доручення становив від 1-3 місяці [54].

Трохи згодом, у розлогіму повідомленні «Правила української вимови в церквах» міністр ісповідань наголосив, що в усіх православних слов'янських землях Служба Божа відбувається рідною вимовою, так було і у нас, українців, до недавнього часу, коли нам нав'язали «московську вимову». Поряд із цим він просив церковне керівництво розпорядитися, щоб, де є змога, українською вимовою здійснювались читання Святого Євангелія, проповіді, усі Служби Божі, співи тощо. Тут подавалися і зразки такої вимови. На посади у духовному відомстві необхідно було призначати осіб, які володіли державною мовою. Відповідні зміни торкалися духовних шкіл [68; 83]. Один із працівників редакції газети «Стрілець», оцінюючи це розпорядження, писав, що міністр І. Огієнко «видав розумний наказ до всього духовенства України» [87]. У квітні 1920 р. цей наказ було передруковано для якомога більшого поширення серед віруючих під назвою «Відбудова української церкви» [10]. В іншому опублікованому розпорядчому документі, підписаному І. Огієнком, йшлося про негайне наповнення церковних бібліотек книгами з українознавства, які б допомогли священикам при складанні своїх проповідей [90].

Преса повідомила, що наприкінці жовтня 1919 р. Директорія затвердила ухвалені РНМ УНР асигнування Міністерству ісповідань в розмірі 264.000 грн. на витрати, пов'язані із запровадженням української вимови богослужбових текстів на підконтрольній урядові території [74; 45]. Йшлося

також про те, що І. Огієнко у цій справі намагався налагодити співпрацю з Міністерством освіти, у зв'язку з чим просив його очільника залучити учителів-філологів до навчання церковників правильної української вимови старослов'янського тексту [81]. Реакції на цю пропозицію преса не подала.

Окрім згаданих розпоряджень, Міністерство ісповідань приділяло увагу й практичній стороні. Були підготовлені чотириденні курси для кам'янецького духовенства з української вимови богослужбових текстів, які мали відкритися найближчим часом. Планувалося викладання 5 предметів: українська вимова слов'янського тексту (І. Огієнко, 3 год.), історія української церкви (В. Біднов, 3 год.), історія України (В. Біднов, 3 год.), історія української літератури (П. Клепатський, 2 год.), географія України (В. Геринович, 1 год.). Завідуючим цих курсів став декан богословського факультету професор В. Біднов [43]. Самі курси відкривалися 10 жовтня у 1-й, найбільшій аудиторії університету [42]. Преса наголошувала, що такі заходи з часом проведуть по всій Україні [43].

Преса активно повідомляла про підготовку церковних кадрів до проведення Служби Божої українською мовою. Про це, йшлося, зокрема, у газетній статті «Пастирські курси при Кам'янецькому Університеті». У ній інформували, що з 1 червня 1920 р. розпочинаються платні тримісячні пастирських курсів на богословському факультеті з метою підготовки кандидатів на посади українських парафіяльних священників та дияконів. Кожного дня планувалося по 5 лекцій, окрім свят і неділі, коли курсанти мали здобувати відповідну практику під час Служби Божої. Після успішного закінчення курсів, випускникам від ради курсів збиралися видати свідоцтва про навчання й рекомендацію на відповідні посади [60]. За твердженням преси, на курси прийняли 70 слухачів [61].

Стаття «Українізація Церкви в м. Кам'янці» зафіксувала звернення міністра ісповідань до єпископа Пимена з проханням передати для релігійних потреб Кирило-Мефодіївському братству, яке об'єднало громадян місцевих парафій, кафедральний Собор Казанської Богоматері [79-80; 31, с.110]. Скоріш за все, що позитивна відповідь не надійшла, хоча друковані органи про це не повідомляли. І не випадково, адже єпископ добре знав, що це братство виступає за українізацію православно-церковного життя. Тож сприяти цьому він не хотів.

У другій половині вересня 1919 р. декілька періодичних видань Кам'янця-Подільського і Вінниці надрукували наказ І. Огієнка про передачу духовних шкіл у підпорядкування освітньому відомству, яке активно розбудовувало мережу українських шкіл [27; 5; 62]. Проте тут одного наказу було недостатньо, необхідно було прийняти відповідний закон, який би мав обов'язковий характер. У жовтні, за свідченням преси, відбулася щонайменше одна нарада у міністра ісповідань з представниками місцевого духовенства та згаданих шкіл з цього питання [26]. Суть підготовленого законопроекту неодноразово публікувалась у газетах для поінформування громадськості [23-24]. Всі школи для хлопчиків і дівчаток, а також 1-4 класи духовних семінарій, мали перетворитися у загальноосвітні школи із зміною назви на «братські школи». Ці заклади змінювали підпорядкування цивільному виконавчому органу. Для опікування ними передбачалося створити кураторську

раду (9 осіб), із значними правами (запровадження нових навчальних дисциплін; організація різних курсів при цих школах; здійснення продажу і обміну землі, будинків; поділу усього майна, призначення стипендій). Щоправда, у більшості випадків ці заходи потребували схвалення міністрів ісповідань або освіти. Останні два класи духовних семінарій – 5 і 6 залишалися у підпорядкуванні МІ [22]. На початку літа 1920 р. законопроект було ухвалено, проте практична сторона, через відомі причини, не могла бути реалізована [91].

Преса повідомляла, що МІ не оминуло в процесі українізації і підготовку науково-богословських кадрів. У цьому плані 17 жовтня 1919 р. уряд ухвалив підготовлений у зазначеному міністерстві закон про захист дисертацій в Київській духовній академії лише державною мовою [33].

Заходи із українізації поступово збільшували кількість прихильників цієї політики, про що не раз засвідчувала і преса. Так, у березні 1920 р. у замітці «З життя української парафії» повідомлялося про зростання кількості прихильників української парафії, центром якої була церква св. Миколая в К-ПДУУ. Вірян тут приваблював український хор, проповіді та відсутність будь-яких ворожих до української справи елементів [28].

Третю, останню, групу утворили матеріали, які розкривають протистояння реформаторів Міністерства ісповідань УНР із прихильниками РПЦ, зокрема єпископом Подільським і Брацлавським Пименом.

Активна політика Міністерства ісповідань УНР, про яку вже згадувалося, йшла врозрід із позицією прихильників Російської православної церкви, які виконували накази і розпорядження московського патріарха, спрямовані на недопущення існування автокефальної української церкви. Об'єктом несприймання стали саме міністерство, його керівник та українські патріоти-віряни.

В одній із газетних статей повідомлялося, що «...преосвященний Пимен не дуже то добре ставиться, і до змагань українського народу, і до української православної церкви...» [56]. На початку жовтня 1919 р., єпископ Пимен «...рішуче в образливій формі відмовився дати галичанам уніатам в користування хоч одну з підлеглих йому Кам'янецьких церков». Такі дії, за свідченням преси, викликали глибоке обурення серед українських кіл [21]. 31 жовтня Пимен своїм наказом заборонив переходити на українську вимову та пригрозив кожному, хто насмілиться на це, неминуче «розділить долю священника Макарія Крамаренка і його подвижників» (Місцеве життя. Документ, 1920, 3). Такі дії сприймалися тогочасними поборниками українського руху як гальмування національного відродження та відкрита духовна боротьба [30, с.122].

Зазначений наказ протиставлявся вимогам Міністерства ісповідань. Російський єпископ, як підкреслювалося у газеті, воював з «вимовами», «автокефаліями», «еретиками», найперше поминав московського патріарха, чим порушував канонічний порядок поминання. 9 травня на пастирському зібранні, проведеному за наказом Пимена, було оголошено про заборону допуску до церков священників, незгідних з його позицією, присутні дали відповідні розписки [25]. Єпископ Пимен ніяк не може вгамувати у своїй ворожості проти українського народу, – так кваліфікувала його дії редакція

газети «Наш шлях» [96]. В іншій публікації стверджувалося, що керівник єпархії поділив священників на «вірних» («завітам російського самодержавства, православ'я і народності») і «щирих» діячів [40]. У статті «Чи можна ще йти далі?» єпископа звинувачували у хабарництві та неповазі до українського уряду [94].

Преса повідомляла і про протидію розпорядженням Пимена. Зокрема, наголошувалося, що 23 листопада 1919 р. на зборах Кирило-Мефодіївського братства було обговорено заборону єпископа Пимена священникам здійснювати Службу Божу і оголошувати проповіді українською мовою. Присутні наголосили, що «коли державна влада Республіки мала зовнішні успіхи, єп. Пимен лицемірно заявляв про свою вірність законам Республіки, про свою любов до України, не забороняв української мови. А тепер він противиться закону про незалежність від Москви Української Церкви, противиться закону про автокефалію». Братчики рішуче засудили єпископа, який, будучи «слугою московського панства, а не служителем Христовим, виступаючи, як гнобитель і ворог Української Церкви, який нищить її примусово русифікацією», «тим сам позбавляє себе права бути архієреєм Православної Української Церкви Поділля, перетворюючи свою священну владу в світську владу з метою гноблення й насильства. З моменту противенства Українській Православній Церкві єп. Пимен не має ні на одну добу більш святої влади архієрея. Влада його вже не дійсна для всіх вірних». Як бачимо, дії єпископа трактувалися цілком як ворожі Україні; і братство закликала позбавити його влади в єпархії [29].

Очевидно, товариство звернулося з таким проханням до міністра ісповідань, який, враховуючи усі відомі факти протиправної діяльності єпископа, з 24 листопада 1919 р. призначив т.в.о. комісара до Подільської Духовної Консисторії А. Длугопільського [46, с.30]. А вже наприкінці 1919 р. часопис «Наш шлях» опублікував наказ голови Директорії УНР від 14 грудня про звільнення Пимена з посади керівника Подільської єпархії [39]. Замість нього, з розпорядження міністра ісповідань, тимчасово ці обов'язки переходили до єпископа Амвросія [92]. Той, щоправда, відмовився від нової посади і залишався на боці Пимена [93]. Автор статті «Єпископська закономірність» під псевдонімом «Парафіянин» відзначав, що обидва єпископи забули, як раніше їх призначала і звільняла вища світська влада (цар затверджував постанови Синоду) [59]. В об'їзнику МІ, розміщеному у пресі, категорично стверджувалося, «...що Єпископ Пимен звільнений на спокій, а тому розпорядження його з часу звільнення (20 листопада 1919 г.) не дійсні» [89].

Висновки. Отож, аналіз багатьох десятків матеріалів української періодики засвідчує, що у 1919-1920 рр. читацька аудиторія була добре поінформована про діяльність Міністерства ісповідань УНР, очолюваного Іваном Огієнком. Вона велася широким фронтом, оперативно і стосувалася організаційних, юридичних, богослужбових та кадрових питань. При цьому показано провідну роль самого міністра у виробленні і реалізації нової державно-церковної політики, яка не завжди приносила бажані результати. Найбільш цікаву інформацію на зазначену тему вмі-

щали такі газети як: «Вперед» (Львів), «Промінь» (Київ), «Голос села» (Проскурів), «Шлях» (Вінниця), «Телеграми Українського телеграфного агентства», «Селянська громада» (Київ), «Дністрянська хвиля» (Молилів-Подільський), «Український козак» (Жмеринка), проте найбільше – «Україна», «Наш шлях», «Трудова громада», «Стрілець», «Вістник Української Народньої Республіки», «Останні новини», «Робітничка газета», «Народня воля», які виходили у Кам'янці-Подільському.

Узагальнені матеріали є важливим джерелом із вивчення церковного життя в Україні в зазначений період і має ширше залучатися до наукових праць, доповнювати існуючі архівні комплекси, які стають усе більш доступними завдяки електронній базі даних.

Список використаних джерел і літератури:

1. Адреси державних Інституцій. *Україна*, (53), 4, 1919.
2. Андрусишин Б. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (доба Директорії УНР). Київ: Либідь, 1997. 176 с.
3. Асигнування. *Україна*, (59), 3, 1919.
4. Бібліографія. *Наш шлях*, (132), 4, 1920.
5. В міністерстві віроісповідань. *Шлях*, (32), 1, 1919.
6. В Міністерстві Ісповідань. *Наш шлях*, (124), 4, 1920.
7. Визити п. Міністру Ісповідань. *Україна*, (39), 2, 1919.
8. Вийшов з друку №2 «Вістника Міністерства Ісповідань Укр. Нар. Республіки». *Наш шлях*, (125), 4, 1920.
9. Висока Директорія. Наказ. *Україна*, (50), 4, 1919.
10. Відбудова української церкви. *Наш шлях*, (77), 3, 1920.
11. Відкриття Українського Священного Синоду. *Україна*, (56), 3, 1919.
12. Відкриття Українського Священного Синоду. *Стрілець*, (84), 4, 1919.
13. Відозва М-ра Ісповідань до Укр. Народу. *Народня воля* (7), 2, 1919.
14. Воля ісповідань. *Україна*, (66), 4, 1919.
15. Грамота Місцеблюстителя Вселенського Престолу Митрополита Доротея до Міністра Ісповідань Української Народньої Республіки. Ч. 1776. (1920). *Наш шлях*, (133), 1.
16. Декрет Директорії про незалежність української Церкви. *Селянська громада*, (20), 5, 1919.
17. Декрет Директорії Української Народньої Республіки. *Шлях*, (45), 1, 1919.
18. Депутація у п. Міністра. *Україна*, (34), 3, 1919.
19. Діяльність уряду *Останні новини*, (17), 2, 1919.
20. Діяльність уряду. *Народня воля*, (11), 2, 1919.
21. Доки з ними будуть цяцькатись? (1919). *Голос села*, (18), 1.
22. Доля духовних шкіл (Братські Школи). *Україна*, (85), 2, 1919.
23. Доля духовних шкіл (брацькі школи). *Народня воля*, (11), 2, 1919.
24. Доля духовних шкіл (брацькі школи). *Новини*, (15), 2, 1919.
25. Дон-Кишот з Кам'янця. *Наш шлях*, (100), 3-4, 1920.
26. Духовна школа. *Україна*, (47), 3, 1919.
27. Духовні школи. *Телеграми Українського телеграфного агентства*, (1), 1, 1919.
28. З життя української парахвії. *Наш шлях*, (58), 4, 1920.
29. З церковного життя. Постанова Загальних зборів Кирило-Методієвського Братства. *Трудова громада*, (116), 2, 1919.

30. Завальнюк О. Кам'янець-Подільський державний український університет і церковне відродження Поділля (1919-1920 рр.). *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне»*. Вінниця, 2008. С. 119-126.
31. Завальнюк О. Українська преса 1919 року про діяльність вищих органів УНР у Кам'янці-Подільському. *Поділля у добу Української революції 1917-1921 рр.*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. С. 103-115.
32. Завальнюк О. Міністерство ісповідань УНР за Івана Огієнка: формування та реалізація основних напрямків державно-церковної політики (вересень 1919 – листопад 1920 рр.). *Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України*. Хмельницький, (2), 2014 С. 358-368.
33. Засідання Ради Народніх Міністрів. *Україна*, (56), 3, 1919.
34. Збір грошей по церквах. *Трудова громада*, (80), 4, 1919.
35. Збір грошей по церквах. *Україна*, (47), 3, 1919.
36. Збір по Церквах на Український Червоний Хрест. *Україна*, (56), 3, 1919.
37. Збір по Церквах України на Український Червоних Хрест. *Трудова громада*, (85), 2, 1919.
38. Збори Кирило-Методієвського Брацтва. *Україна*, (82), 2, 1919.
39. Звільнення сп. Пімена. *Наш шлях*, (25), 1, 1919.
40. Клірик Паки і паки про Пімена. *Наш шлях*, (104), 2, 1920.
41. Кошти на видання українських церковних книжок. *Шлях*, (56), 1, 1919.
42. Курси для духовенства. *Трудова громада*, (77), 4, 1919.
43. Курси для Кам'янецького духовенства. *Україна*, (39), 2, 1919.
44. Літературна хроніка. *Наш шлях*, (118), 2, 1920.
45. Лозовий В. Діяльність І. Огієнка щодо українізації української церкви в добу Директорії УНР (1919-1920 рр.). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Кам'янець-Подільський, (4), 2007. 114-119.
46. Марчук О., Завальнюк О. *Інститут Головноуповноваженого уряду Української Народної Республіки на Поділлі у висвітленні періодики 1919-1920 р.р: збірник матеріалів*. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»», 2018. 242 с.
47. Міністр Ісповідань у Преосвященного Пімена. *Україна*, (33), 3, 1919.
48. Місцеве життя. Документ. *Наш шлях*, (63), 3, 1920.
49. Молитва за Отчизну. *Україна*, (47), 3, 1919.
50. Наказ по Міністерству Ісповідань Української Народньої Республіки. Ч. 12. *Наш шлях*, (125), 1, 1920.
51. Наказ По Міністерству Ісповідань. Ч. 6. *Наш шлях*, (110), 1, 1920.
52. Наказ По Міністерству Ісповідань. Ч.7. *Наш шлях*, (110), 1, 1920.
53. Наказ По Міністерству Ісповідань. Ч.8. *Наш шлях*, (112), 1, 1920.
54. Наказ про мову в церковних Установах. *Україна*, (34), 3, 1919.
55. Накази Директорії Української Народньої Республіки. *Вістник Української народньої Республіки*, (48), 1919.
56. О церковної справи на Україні. *Дністрянська хвиля*, (31), 1-2, 1919.
57. Оголошення. *Робітничка газета*, (504), 2, 1919.
58. П. В. Про Українську церкву. *Новини*, (8), 2, 1919.
59. Парахвіянин. Єпископська закономірність. *Наш шлях*, (117), 1, 1920.
60. Пастирські курси при Кам'янецькому Університеті. *Наш шлях*, (95), 4, 1920.
61. Пастирські курси. *Наш шлях*, (121), 4, 1920.
62. Передача духовних шкіл Міністерству Освіти. *Україна*, (33), 3, 1919.

63. Переіменування Міністерства Культів. *Україна*, (33), 3, 1919.
64. Подільський церковний з'їзд. *Наш шлях*, (125), 1, 1920.
65. Подільський церковний з'їзд. *Наш шлях*, (112), 1, 1920.
66. Подільський церковний з'їзд. *Наш шлях*, (115), 4, 1920.
67. Подільський Церковний З'їзд. *Наш шлях*, (130), 1, 1920.
68. Правила української вимови в церквах. *Україна*, (43), 4, 1919.
69. Праця в Міністерстві. *Україна*, (34), 3, 1919.
70. Присяга в церковному відомстві. *Україна*, (57), 3, 1919.
71. Програма Церковної Наради. *Наш шлях*, (135), 4, 1920.
72. Рада Міністрів. *Україна*, (61), 4, 1919.
73. Святе письмо на українській мові. *Український козак*, (77), 2, 1919.
74. Служба Божа на Державній мові. *Україна*, (62), 3, 1919.
75. Справочник, *Україна*, (115), 2, 1920.
76. Статут Українського Священного Синоду. *Україна*, (47), 3, 1919.
77. Тюрменко І. *Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона)*. Київ, 1998. 282 с.
78. Українізація духовних установ. *Україна*, (34), 3, 1919.
79. Українізація церкви в м. Кам'янці. *Україна*, (33), 3, 1919.
80. Українізація церкви в м. Кам'янці. *Український козак*, (54), 4, 1919.
81. Українська вимова. *Україна*, (56), 3, 1919.
82. Український Синод. *Промінь*, (17), 3, 1919.
83. Українська вимова в церквах. *Вперед*, (145), 1, 1919.
84. Українська Національна Церква. *Україна*, (57), 3, 1919.
85. Український Синод. *Вперед*, (147), 1, 1919.
86. Український Синод. *Вперед*, (147), 1, 1919.
87. Хроніка. Міністр віроісповідань Огієнко. *Стрілець*, (78), 4, 1919.
88. Церковна Нарада. *Наш шлях*, (131), 1, 1920.
89. Церковне життя. *Наш шлях*, (117), 4, 1920.
90. Церковні бібліотеки. *Україна*, (47), 3, 1919.
91. Церковні реформи. *Наш шлях*, (131), 1, 1920.
92. Церковні справи. *Наш шлях*, (100), 4, 1920.
93. Церковні справи. По стопах єпископа Пимена Пігова. *Україна*. 1920. (109), 1.
94. Чи можна ще йти далі? *Наш шлях*. 1920. 13 червня. Ч. 115. С. 4
95. Чи можна ще йти далі? *Наш шлях*. 1920. (115), 4.
96. Члени Ради Міністерства ісповідань. *Наш шлях*. 1920. (135), 4.
97. Ще документи. *Наш шлях*. 1920. (100), 4.

References:

1. Adresy derzhavnykh Instytutsii. (1919). *Ukraina*, (53), 4.
2. Andrusyshyn V. (1997). Tserkva v Ukrainskii Derzhavi 1917-1920 rr. (doba Dyrektorii UNR). Kyiv: Lybid, 176 s. [in Ukrainian].
3. Asyhnuvannia. (1919). *Ukraina*, (59), 3. [in Ukrainian].
4. Bybliohrafiia. (1920). *Nash shliakh*, (132), 4. [in Ukrainian].
5. V ministerstvi viroispovidan. (1919). *Shliakh*, (32), 1. [in Ukrainian].
6. V Ministerstvi Ispovidan. (1920). *Nash shliakh*, (124), 4. [in Ukrainian].
7. Vyzytu p. Ministru Ispovidan. (1919). *Ukraina*, (39), 2. [in Ukrainian].
8. Vyishov z druku №2 «Vistnyka Ministerstva Ispovidan Ukr. Nar. Respubliky. (1920). *Nash shliakh*, (125), 4. [in Ukrainian].
9. Vysoka Dyrektoriia. Nakaz. (1919). *Ukraina*, (50), 4. [in Ukrainian].

10. Vidbudova ukraïnskoi tserkvy. (1920). *Nash shliakh*, (77), 3. [in Ukrainian].
11. Vidkryttia Ukraïnskoho Sviashchenoho Synodu. (1919). *Ukraina*, (56), 3. [in Ukrainian].
12. Vidkryttia Ukraïnskoho Sviashchenoho Synodu. (1919). *Strilets*, (84), 4. [in Ukrainian].
13. Vidozva M-ra Ispovidan do Ukr. Narodu. (1919). *Narodnia volia*, (7), 2.
14. Volia ispovidan. (1919). *Ukraina*, (66), 4. [in Ukrainian].
15. Hramota Mistsebliustytelia Vselenskoho Prestolu Mytropolyta Doroteia do Ministra Ispovidan Ukraïnskoi Narodnoi Respubliky. Ch. 1776. (1920). *Nash shliakh*, (133), 1. [in Ukrainian].
16. Dekret Dyrektorii pro nezalezhnist Ukraïnskoi Tserkvy. (1919). *Selianska hromada*, (20), 5. [in Ukrainian].
17. Dekret Dyrektorii Ukraïnskoi Narodnoi Respubliky. (1919). *Shliakh*, (45), 1. [in Ukrainian].
18. Deputatsiia u p. Ministra. (1919). *Ukraina*, (34), 3. [in Ukrainian].
19. Diialnist uriadu (1919). *Ostanni novyny*, (17), 2. [in Ukrainian].
20. Diialnist uriadu. (1919). *Narodnia volia*, (11), 2. [in Ukrainian].
21. Doky z nymy budut tsiatskatys?. (1919). *Holos sela*, (18), 1. [in Ukrainian].
22. Dolia Dukhovnykh shkil (Bratski Shkoly). (1919). *Ukraina*, (85), 2. [in Ukrainian].
23. Dolia dukhovnykh shkil (bratski shkoly). (1919). *Narodnia volia*, (11), 2. [in Ukrainian].
24. Dolia dukhovnykh shkil (bratski shkoly). (1919). *Novyny*, (15), 2. [in Ukrainian].
25. Don-Kyshot z Kam'iansia. (1920). *Nash shliakh*, (100), 3-4. [in Ukrainian].
26. Dukhovna shkola. (1919). *Ukraina*, (47), 3. [in Ukrainian].
27. Dukhovni shkoly. (1919). *Telehramy Ukraïnskoho telehrafnoho ahenstva*, (1), 1. [in Ukrainian].
28. Z zhyttia Ukraïnskoi parakhvii. (1920). *Nash shliakh*, (58), 4. [in Ukrainian].
29. Z tserkovnoho zhyttia. Postanova Zahalnykh zboriv Kyrylo-Metodiievskoho Bratstva. (1919). *Trudova hromada*, (116), 2. [in Ukrainian].
30. Zavalniuk O. (2008). Kam'ianets-Podilskyi derzhavnyi Ukraïnskyi universytet i tserkovne vidrozhennia Podillia (1919-1920 rr.). *Zbirnyk materialiv VseUkraïnskoi naukovo-teoretychnoi konferentsii «Relihiine zhyttia Podillia: mynule i suchasne»*. Vinnytsia, 119-126. [in Ukrainian].
31. Zavalniuk O. (2013). Ukraïnska presa 1919 roku pro diialnist vyshchekh orhaniv UNR u Kam'iansi-Podilskomu. Podillia u dobu Ukraïnskoi revoliutsii 1917-1921 rr. Kam'ianets-Podilskyi: Medobory-2006, 103-115. [in Ukrainian].
32. Zavalniuk O. (2014). Ministerstvo ispovidan UNR za Ivana Ohienka: formuvannia ta realizatsiia osnovnykh napriamkiv derzhavno-tserkovnoi polityky (veresen 1919 – lystopad 1920 rr.). *Starodavni Medzhybzh v istorykokulturnii spadshchyni Ukrainy*. Khmelnytskyi, (2), 358-368. [in Ukrainian].
33. Zasidannia Rady Narodnykh Ministriv. (1919). *Ukraina*, (56), 3. [in Ukrainian].
34. Zbir hroshei po tserkvakh. (1919). *Trudova hromada*, (80), 4. [in Ukrainian].
35. Zbir hroshei po tserkvakh. (1919). *Ukraina*, (47), 3. [in Ukrainian].
36. Zbir po Tserkvakh na Ukraïnskyi Chervonyi Khrest. (1919). *Ukraina*, (56), 3. [in Ukrainian].
37. Zbir po Tserkvakh Ukrainy na Ukraïnskyi Chervonyi Khrest. (1919). *Trudova hromada*, (85), 2. [in Ukrainian].
38. Zbory Kyrylo-Metodiievskoho Bratstva. (1919). *Ukraina*, (82), 2. [in Ukrainian].
39. Zvilnennia yep. Pimena. (1919). *Nash shliakh*, (25), 1. [in Ukrainian].
40. Kliryk Paky i paky po Pymena. (1920). *Nash shliakh*, (104), 2. [in Ukrainian].

41. Koshty na vydannia ukrainskykh tserkovnykh knyzhok. (1919). *Shliakh*, (56), 1. [in Ukrainian].
42. Kursy dlia dukhovenstva. (1919). *Trudova hromada*, (77), 4. [in Ukrainian].
43. Kursy dlia Kam'ianetskoho dukhovenstva. (1919). *Ukraina*, (39), 2. [in Ukrainian].
44. Literaturna khronyka. (1920). *Nash shliakh*, (118), 2. [in Ukrainian].
45. Lozovy V. (2007). Diialnist I. Ohiiienka shchodo ukrainizatsii ukrainskoi tserkvy v dobu Dyrektorii UNR (1919-1920 rr.). *Ivan Ohiiienko i suchasna nauka ta osvita*. Kam'ianets-Podilskyi, (4), 114-119. [in Ukrainian].
46. Marchuk O., Zavalniuk O. (2018). *Instytut Holovnoupravovazhenoho uriadu Ukrainskoi Narodnoi Respubliky na Podilli u vysvitleni periodyky 1919-1920 rr.*: zbirnyk materialiv. Kam'ianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia “Ruta”», 242 s. [in Ukrainian].
47. Ministr Ispovidan u Preosviashchenoho Pimena. (1919). *Ukraina*, (33), 3. [in Ukrainian].
48. Mistseve zhyttia. Dokument. (1920). *Nash shliakh*, (63), 3. [in Ukrainian].
49. Molytva za Otchyznu. (1919). *Ukraina*, (47), 3. [in Ukrainian].
50. Nakaz po Ministerstvu Ispovidan Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Ch. 12. (1920). *Nash shliakh*, (125), 1. [in Ukrainian].
51. Nakaz Po Ministerstvu Ispovidan.Ch. 6. (1920). *Nash shliakh*, (110), 1. [in Ukrainian].
52. Nakaz Po Ministerstvu Ispovidan.Ch.7. (1920). *Nash shliakh*, (110), 1. [in Ukrainian].
53. Nakaz Po Ministerstvu Ispovidan.Ch.8. (1920). *Nash shliakh*, (112), 1. [in Ukrainian].
54. Nakaz pro movu v tserkovnykh Ustanovakh. (1919). *Ukraina*, (34), 3. [in Ukrainian].
55. Nakazy Dyrektorii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. (1919). *Vistnyk Ukrainskoi narodnoi Respubliky*, (48). [in Ukrainian].
56. O tserkovnoi spravy na Ukraini. (1919). *Dnistrianska khvyliia*, (31), 1-2. [in Ukrainian].
57. Oholoshennia. (1919). *Robitnycha hazeta*, (504), 2. [in Ukrainian].
58. P. V. Pro Ukrainsku tserkvu. (1919). *Novyny*, (8), 2. [in Ukrainian].
59. Parakhviiany. Epyskopska zakonomirnist. (1920). *Nash shliakh*, (117), 1. [in Ukrainian].
60. Pastyrski kursy pry Kam'ianetskomu Universyteti. (1920). *Nash shliakh*, (95), 4. [in Ukrainian].
61. Pastyrski kursy. (1920). *Nash shliakh*, (121), 4. [in Ukrainian].
62. Peredacha dukhovnykh shkil Ministerstvu Osvity. (1919). *Ukraina*, (33), 3. [in Ukrainian].
63. Pereimenuvannia Ministerstva Kultiv. (1919). *Ukraina*, (33), 3. [in Ukrainian].
64. Podilskyi tserkovnyi z'ezd. (1920). *Nash shliakh*, (125), 1. [in Ukrainian].
65. Podilskyi tserkovnyi z'ezd. (1920). *Nash shliakh*, (112), 1. [in Ukrainian].
66. Podilskyi tserkovnyi z'ezd. (1920). *Nash shliakh*, (115), 4. [in Ukrainian].
67. Podilskyi Tserkovnyi Z'ezd. (1920). *Nash shliakh*, (130), 1. [in Ukrainian].
68. Pravyla ukrainskoi vymovy v tserkvakh. (1919). *Ukraina*, (43), 4. [in Ukrainian].
69. Pratsia v Ministerstvi. (1919). *Ukraina*, (34), 3. [in Ukrainian].
70. Prysiaha v tserkovnomu vidomstvi. (1919). *Ukraina*, (57), 3. [in Ukrainian].
71. Prohrama Tserkovnoi Narady. (1920). *Nash shliakh*, (135), 4. [in Ukrainian].
72. Rada Ministriv. (1919). *Ukraina*, (61), 4. [in Ukrainian].
73. Sviate pysmo na ukrainskii movi. (1919). *Ukrainskyi kozak*, (77), 2. [in Ukrainian].
74. Sluzhba Bozha na Derzhavnii movi. (1919). *Ukraina*, (62), 3. [in Ukrainian].

75. Spravochnyk, (1920). *Ukraina*, (115), 2. [in Ukrainian].
76. Statut Ukrainського Sviashchennoho Synodu. (1919). *Ukraina*, (47), 3. [in Ukrainian].
77. Tiurmenko I. (1998). Derzhavnytska diialnist Ivana Ohiiienka (mytropolyta Ilariona). Kyiv, 282 s. [in Ukrainian].
78. Ukrainizatsiia dukhovnykh ustanov. (1919). *Ukraina*, (34), 3. [in Ukrainian].
79. Ukrainizatsiia tserkvy v m. Kam'iantsi. (1919). *Ukraina*, (33), 3. [in Ukrainian].
80. Ukrainizatsiia tserkvy v m. Kamiantsi. (1919). *Ukrainskyi kozak*, (54), 4. [in Ukrainian].
81. Ukrainska vymova. (1919). *Ukraina*, (56), 3. [in Ukrainian].
82. Ukrainskyi Synod. (1919). *Promin*, (17), 3. [in Ukrainian].
83. Ukrainska vymova v tserkvakh. (1919). *Vpered*, (145), 1. [in Ukrainian].
84. Ukrainska Natsionalna Tserkva. (1919). *Ukraina*, (57), 3. [in Ukrainian].
85. Ukrainskyi Synod. (1919). *Vpered*, (147), 1. [in Ukrainian].
86. Ukrainskyi Synod. (1919). *Vpered*, (147), 1. [in Ukrainian].
87. Khronika. Ministr viroisповidan Ohiienko. (1919). *Strilets*, (78), 4. [in Ukrainian].
88. Tserkovna Narada. (1920). *Nash shliakh*, (131), 1. [in Ukrainian].
89. Tserkovne zhyttia. (1920). *Nash shliakh*, (117), 4. [in Ukrainian].
90. Tserkovni biblioteky. (1919). *Ukraina*, (47), 3. [in Ukrainian].
91. Tserkovni reformy. (1920). *Nash shliakh*, (131), 1. [in Ukrainian].
92. Tserkovni spravy. (1920). *Nash shliakh*, (100), 4. [in Ukrainian].
93. Tserkovni spravy. Po stopam epyskopa Pymena Pyhova. (1920). *Ukraina*, (109), 1. [in Ukrainian].
94. Chy mozhna shche yty dali?. *Nash shliakh*. 1920. 13 chervnia. Ch. 115. S. 4. [in Ukrainian].
95. Chy mozhna shche yty dali?. (1920). *Nash shliakh*, (115), 4. [in Ukrainian].
96. Chleny Rady Ministerstva isповidan. (1920). *Nash shliakh*, (135), 4. [in Ukrainian].
97. Shche dokumenty. (1920). *Nash shliakh*, (100), 4. [in Ukrainian].

Oleksandr Marchuk

THE UKRAINIAN PRESS ON THE ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF RELIGION OF THE UNR UNDER IVAN OHIIENKO (september 1919 – july 1920)

Unsolved issues in the historical past related to the creation of the national Orthodox Church are being seen nowadays, when the Ukrainian state is doing everything possible, in particular, for the military defeat of the occupiers, protection of its sovereignty, territorial integrity and needs a broad consolidation of the society, including those groups of believers belonging to the Moscow Patriarchate. One of the creators of autocephaly, UNR's Minister of Religion, Ivan Ohiienko, was well aware of the harmful influence of the dependence of the Ukrainian church on the Russian one and the corresponding deformations in the worldview of believers. In his activities, aimed at the formation and organizational completion of Ukrainian Orthodoxy in 1919-1920, there are a number of lessons for today, which the proposed study also contains. To analyze the materials of Ukrainian periodicals about the activities of the Ministry of Religion

headed by Ivan Ohiienko in 1919-1920, when the Ukrainian state pursued the most active ecclesiastical policy regarding the creation of its patriotic Orthodox Church. The article adheres to generally accepted research principles of objectivity, comprehensiveness, historicism, and others. The author used methods of analysis, induction and deduction, descriptiveness, content analysis, historical-comparative, source criticism, historical-systemic, etc. For the first time in historiography, an attempt is made to provide a comprehensive source analysis of Ukrainian periodicals that covered the activities of the Ministry of Religion and its head, Ivan Ohiienko, from September 1919 (appointment to the position) to July 1920 (departure from Kamianets-Podilskyi). More than a hundred newspaper reports and materials present the multifaceted activities of the Ministry of Religion, had been headed by Ivan Ohiienko. These reports and materials were related to almost all aspects of the work of the Ministry, starting from plans and ending with orders. Their analysis testifies to the efforts of the minister's team to consistently implement the church policy of the UNR government (Ukrainization, reform of church administration and spiritual education, development of autocephaly, etc.). On their basis, two periods of the most active work of the ministry can be distinguished – in September-October 1919 and May-June 1920, which are associated with the deterioration/improvement of the national and military situation in the country. Thanks to the press, readers received reliable information about state and church policy (it was posted by the ministry itself), contrary to rumors spread by supporters of the Russian Orthodox bishop.

Key words: Ivan Ohiienko, Ministry of Religion of the UNR, periodicals, publications, church revival, confrontation between the authorities and clericals.

Отримано: 02.11.2022 р.